

Асанакунов Т.А.

С.Мамбеткалиев атындагы Чүй университети

Асанакунов Т.А.

Чуйский университет имени С. Мамбеткалиева

Asanakunov T.A.

Chui University named after S. Mambetkaliev

**КЫРГЫЗ ТИЛИН ЭКИНЧИ ТИЛ КАТАРЫ ОКУТУУДА ЖАҢЫ
ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ КОЛДОНУУНУН МЕТОДИКАЛЫК НЕГИЗДЕРИ
МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ НОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ
В ОБУЧЕНИИ КЫРГЫЗСКОМУ КАК ВТОРОМУ ЯЗЫКУ
METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF USING NEW TECHNOLOGIES IN TEACHING
KYRGYZ AS A SECOND LANGUAGE**

Аннотация: Бул макалада мамлекеттик тилди экинчи тил катары натыйжалуу окутуунун шарттары каралган. Демек, окутуу максаттары окуучунун окуп-үйрөнүү мүмкүнчүлүгүнө карай аныкталуусу зарыл. Ал максаттар окуучуларга маалымдалышы жана түшүндүрүлүшү керек. Окуучуларга ачык-айкын жана түшүнүктүү болуулары зарыл. Окуучулар максатты түшүнгөнүн өз сөздөрү менен билдириши керек. Негиздүү болуусу, билим берүү стандартынын талаптарына ылайык келүүсү тийиш. Ушундан улам жаңы технологияларды колдонуунун усулдук негиздери жана сабактын болжолдуу үлгүсү сунушталган.

Аннотация: В данной статье рассмотрены условия эффективного обучения государственного языка как второй язык. Цели обучения должны определяться соответственно возможностям обучения ученика. Ученики должны быть информированы о целях и цели должны быть объяснены им. Необходимо, чтобы они были ясны и понятны для учеников. Они должны быть обоснованными, должны быть согласны требованию стандарта образование. Исходя из этого предлагается методические основания использования новых технологий и примерный образец урока.

Annotation: This article deals with conditions of teaching national language as a second language. The goals of the lessons should take into consideration students' ability to cope with a material. The goals of the lesson should be clearly explained to students. Students are to speak out their comprehension of lesson goals. The goals of the lesson should be set according to educational standards. After these criteria met, new technologies in teaching Kyrgyz as a second language and lesson plans are to be proposed.

Негизги сөздөр: Мамлекеттик тил, жаңы технология, методикалык негиз, билим, түшүнүү, колдонуу, талдоо, баалоо, практика, окутуу процесси.

Ключевые слова: государственный язык, новая технология, методическое основание, образование, понимание, использование, анализ, оценивание, практика, процесс обучения.

Keywords: National language, new technologies, methodological principles, education, comprehension, use, analysis, evaluation, practice, education process.

Окутуу орус тилинде жүргүзүлгөн мектептерде Мамлекеттик тилди үйрөтүү деңгээлин жогорулатууда негизги басым кыргыз тилин окутуунун жаңы технологияларын

билип, түшүнүп, колдонуп, талдап, баалап практикада пайдалана алууга бурулуп, илимий-педагогикалык негизде аныктап, максаттарын көрсөткүчтөр аркылуу натыйжалуу талдоого жана жалпылаштырууга аракет жасоо зарыл.

Окутуу процессинде кандай гана предмет болбосун, ал өзүнүн нукура касиеттүү өзгөчөлүгү аркылуу мугалим үчүн зарыл болгон маселелердин чечилиши, өз алдынча изилдегендиги менен айырмаланат. Мамлекеттик тилди окутуу методикасы да башка предметтер сыяктуу бир топ маселелердин айланасында алдыга көптөгөн максаттарды жана милдеттерди коюп, аларды иш жүзүнө ашырууда. Айрыкча орто мектептерде мугалим менен окуучунун, окуучу менен мугалимдин, окуучу менен окуучунун ортосундагы “ар бир ой баалуу” алтын эрежеси аркылуу эркин ой жүгүртүүнү жүзөгө ашыруу менен билим алуунун, тил таануунун, таалим-тарбия берүүнүн мазмунун тереңдетүүдө бир катар көйгөйлөр чечилсе да, бүгүнкү күндө бир топ кыйынчылыктарга кабылуусунда. Ушундан улам, орто мектептерде ар тараптуу компетенттүү, жигердүү окуучуларды тарбиялоо, «менин» ойготуу, өз алдынча ой жүгүртүүсүн өөрчүтүү, айланага сын көз менен кароого, чындыкты издөөгө жол көрсөтүү, эстетикалык кумарлануусун стимулдоо, адеп-ахлактык аң-сезимин активдештирүү, руханий-эмоционалдык байланышын жогорулатуу, көркөм табитин өстүрүү» (5) сыяктуу маселелер курч коюлууда. Ошондуктан, кандай жол менен болсо да, бул максаттарды жана милдеттерди практикада тастыктоо зарылдыгын пайда кылууда.

Окуучу эс тутуму аркылуу тил таанымы калыптанып, ой жүгүртүүсү өнүгүп ар кандай нерсени билет, түшүнөт, үйрөнөт жана адамдар ортосундагы баарлашууларды талдайт. Ушундан улам, мейли бала бакчада, мейли орто мектептерде болобу, окуучулар эс тутум процесстерин калыптандыруу менен гана чектелбестен, аларды ойлонтууга, өз алдынча иш аракет жасоого, алган билимдеринин негизинде кандайдыр бир жаңы нерселерди изденип, жаңы ойду таап, жаңы натыйжаларды алууда «өзүнүн бүткүл ишкердиги менен түбөлүккө шайкеш эмгектенүүсүнө» түрткү берүү - бүгүнкү турмуш чындыгы. Анткени, совет доору-жалпы теориялык, философиялык ой жүгүртүү аркылуу дүйнөнү ар түрдүүчө андоонун жана көз карашпардын ар түрдүү болушун шарттоонун ордуна, бирдей көз карашта болууну талап кылып, мугалимдин позициясы аркылуу рамкадан чыкпоо өкүмү сүргөн. Ошондуктан, бүгүнкү улуттун ден соолугун мамлекеттик идеологиянын деңгээлине көтөрүү зарылчылыгынын алдында турабыз. Окуучулардын эс тутумун калыптандырууда алгач ирет сүйлөө кебин өстүрүү керек. Кепти өстүрүү, алгач, үй-бүлөдөн, бала бакчадан, мектептен уланып, алардын практикалык байланышы аркылуу эволюциялык процессте жүрөт. Себеби өз-ара пикир алышуу аркылуу бала адегенде 1-2 адам менен өз оюн кыска, так билдирип диалогто чыгып, айтайын деген оюн кыскача билдирип, пикир алмашканга үйрөнөт, кийин класста өз ой-пикирин ачык-айрым, кенен, аргументтерге таянуу аркылуу бергенге калыптанат. Диалектиканын мыйзамдарында көсөтүлгөндөй, окуучу алгач, класстарда диспут жүргүзүү аркылуу өз пикириндеги ички карама-каршылыктарды ачып берип, акыйкатка жетүү үчүн аракет жасоодо анын ишмердүүлүгү акырындап, чыгармачылык активдүүлүгү калыптанат.

Себеби, кандайдыр бир нерсе жөнүндөгү ой-пикир бүтпөстөн башкасына өтпөө, бир убакыттын өзүндө эки карама-каршы ой-пикирдин болушу таанууну тануу закону. Бир убакыттын өзүндө эки карама-каршы ой-пикирдин - бири ар дайым чын, экинчисинин калпыс болушун жогорку деңгээлде өздөштүрүшкөндө гана туура ой жүгүртүп, окуучунун жеке компетенттүүлүгүн калыптандырышы ыктымал. Ушундан улам замангабап окутуудагы компетенттүүлүктү калыптандыруунун өнүгүшүн психолог Г. Д. Чистякова:

-көйгөйдүн ишке ашырылышынан, пикир, көз караштын формалдуулукка жол берилбесинен;

-суроого жооп издөөдөн жана ага жооп берүүдөн;

-табылган жоопту субъект жанылыктын ачылышы катары билүүсүнөн;

-айтылган жооптун тууралыгын далилдөөдө, аны башка кишиге негиздеп берүүсүнөн (12) көрөт. деген пикирлери ой жүгүртүүнүн өнүгүшүнө берген аныктамалар болуп саналат. Анткени, жогоруда белгиленген философиялык категориялар башка предметтерден окуучулардын түшүнүктөрүнүн жалпылагыч касиетке ээ экендигин далилдейт. Мисалы, салттуу окутууда компетенттүүлүк тургай окуучунун өз алдынча ойлонуусуна да мүмкүнчүлүк берилген эмес (себеби мугалим сабак өтө турган болсо, өзү гана түшүндүрүп, сүйлөп, жаздырып анан түшүндүрбү? - деп сурап чыгып кетчү), ал эми окутуунун жаңы технологиялары колдонулуп өтүлгөн сабакта, сабактын максаты окуучунун позициясынан коюлуп анын алгачкы минутасынан акыркы минутасына чейин окуучу чыгармачылык менен ойлонууга шарт түзүлөт. Эгерде окутуунун максатын окуучунун позициясынан коюп сабакты өтө турган болсок, чакыруу жасалып, жаңы тема маалымдалгандан кийин аны ар кандай ыкмада өткөрүү мугалимдин жеке чыгармачылыгына жараша боло тургандыгын төмөндөгү №1 сабактын- модели аркылуу далилдегенге аракет жасайлы.

Натыйжалуу окутуунун шарттары: Окутуу максаттары окуучунун окуп-үйрөнүү мүмкүнчүлүгүнө карай аныкталууга тийиш.

Бул максаттар:

- окуучуларга маалымдалышы жана түшүндүрүлүшү керек;
- окуучуларга ачык-айкын жана түшүнүктүү болуулары зарыл;
- окуучулар максатты түшүнгөнүн өз сөздөрү менен билдириши керек;
- негиздүү болуусу, билим берүү стандартынын талаптарына ылайык келүүсү тийиш;
- ишке аша тургандай болууга тийиш;
- өлчөөгө ылайыктуу болушу керек.

Сабак: Кыргыз тили 6 -класс

Жетинин айынын жыйырма экиси. 2022-жыл

Сабактын темасы: Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары.

Негизги компоненттүүлүктөр: 1.Маалыматтык-компоненттүүлүк. 2.Социалдык-коммуникативдик. 3.Өз алдынча уюштуруу жана маселелерди чечүү. Предметтик компоненттүүлүктөр: 1.Тил таануучулук 2.Кептик 3.Маданият таануучулук	Сабактын тиби:Аралаш сабак. Сабактын формасы:"Кайчылаш дискуссия",жуп менен иштөө,кичи топтордо иштөө. Керектелүүчү каражаттар:Стикерлер ,сүрөттөр, Предмет аралык байланыш:математика ,тарых.
№ Сабактын максаттары:	Көрсөткүчтөр:
1.Билим берүүчүлүк: Окуучулар жазуу жумуштары боюнча	Эгерде окуучулар

билишет. Жазуу жумуштарын жаза алышат. Сулуу, катасыз, таза жаза алышат. Алган билимдерин турмушта пайдаланышат. Бири-биринин же өзүнүн кталарын оңдоого үйрөнүшөт.	жазуу жумуштарын билишсе. Жазуу жумуштарын жаза алышса. Сулуу, катасыз жаза алышса. Алган билимдерин турмушта пайдаланышса. Бири-биринин же өздөрүнүн каталарын оңдоого үйрөнүшсө.
2.Өнүктүрүүчүлүк: Жазуу жумуштарын жазуу менен сулуу, катасыз, таза жазууга калыптанышат. Кабыл алуусу, ой жүгүртүүсү, эске сактоосу, таза жазуу сабаттуулугу өсөт.	Жазуу жумуштарын жазуу менен сулуу, катасыз, таза жазууга калыптанышса. Кабыл алуусу, ой жүгүртүүсү, эске сактоосу, таза жазуу сабаттуулугу өссө.
3.Тарбиялык: Тазалыкка, адептүүлүккө, ынтымактуулукка, сабаттуулукка тарбияланышат.	Сабаттуулукка, тазалыкка, адептүүлүккө тарбияланышса.

Сабактын жүрүшү

Саба ктын этаптары	Убакыт	Мугалимдин ишмердүүлүгү	Окуучунун ишмердүүлүгү	Компоненттүүлүк		Баалоо
1.Уюштуруу	3мүнөт	Саламдашат. Окуучулардын маанайын көтөрүү үчүн бир окуучуга өз атынын баш тамгасынан башталган өзү жөнүндө сөздөрдү айтууну сунуштайт.	Саламдашат.Окуучулар өз атынын баш тамгасы менен башталган өзү жөнүндө сөздөрдү айтат.Маанайы көтөрүлөт.	НК-1	ПК-1	
2.Сабактын	2мүнөт	Азаматсыңар, балдар сабактын темасы, максаты	Сабактын темасын,максатын угуп,билет.Окуучулар	НК-1	ПК-1	

максаты менен тааныштыруу		менен тааныштырат.	жазуу жумуштарынынын үстүндө ишпешет. Мугалим жаңы теманы айтып жатканда кунт коюп угушат.			
3.Өтүлгөн теманы кайталоо.	3мүнөт.	Мугалим окуучулардан өтүлгөн тема боюнча тапшырманы сурайт	Сабак учурунда бири-бирине жардамдашат жана биринин катасын оңдоого үйрөнүшөт.	НК-2	ПК-1	
4.Жаңы теманы түшүндүрүү	20мүнөт	1.Окуучулардын билимин текшерип алуу максатында жазуу жумушун жаздырууга тандаган текстинен татаал сөздөрдү же колдонулушу жагынан чектелген, бейтааныш сөздөрдү окуучуларга жаздыруу. 2.Окуучулардын жазуу жумушуна канчалык деңгээлде даяр экендигин текшерип алуу.	Окуучулар баракчаны алып, карап чыгат. 1.Окуучулар жазуу жумушунун үстүндө ишпешет. 2.Дептерин ачат, числону жазат. 3.Сабак учурунда бири-бирине жардамдашат жана бири-биринин катасын оңдоого үйрөнүшөт. 4.Окуучулар жазуу жумушунда катасыз, сулуу жазууга аракет кылышат. 5.Жазуу жумушунун эрежелерин сактайт.	НК-3	ПК-2	
Физмүнөт.	1мүн.	Мугалим окуучуларды эс алдыруу максатында темага байланыштуу оюн ойнотот.	Окуучуларга темага байланыштуу оюн ойноо менен сабактарын андан ары улантышат.			
6.Сабакты	10мүн.	Мугалим жазуу жумушун	Окуучулар жазуу жумушун жазып	НК-3	ПК-3	

быш ыкто о.		жаздырып бүткөндөн соң бири-бирине текшертет же өзү текшерттип жыйынтыгын чыгарып болгондон соңким ката жазса,ошол окуучуну доскага чыгарып,ошол сөздү жаздыртат.	бүтүп,бири-биринин катасын текшерет.Доскага чыгып,өзү кетирген катасын оңдойт.Өздөрү кетирген катага өздөрү күбө болушат.	НК-2	ПК-2	
7.Саб акты жый ынт ыкто о.	3мүн.	Мугалим сурайт:Балдар,бүг үнкү сабактын эмнеси менен жакты?	Окуучу сабактын кайсы этабы,эмне үчүн жакканын,өзү үчүн кандай жаңы билим алганын айтат. Сабактын башында айтылган максаттар менен көрсөткүчтөр ишке ашырылдыбы деп далилдешет.	НК-1	НК-2	
8.Үйг ө тапш ырма .	1мүн.	Кайталоо.				
9.Баа лоо.	1мүн.	Окуучулардын иш аракеттерин комментарий аркылуу баалайт.				

Колдонулган адабияттар:

1. Активные формы и методы обучения. Составитель: проф. Мамбетакунов, Э. – Б.: 2007. 45 с.
2. Алимбеков А. Окутуунун жалпы методдору. - Бишкек: 2004.
3. Байгазиев С.О., Рысбаев К.С. «Педагогикалык тажрыйба» Изденүүлөр жана тажрыйбалар. - Ф.: Мектеп. 1989. 30 - бет, 58 - бет.
4. Галперин П.Я. Психология мышления и учение о поэтапном формировании умственных действий // Исследования мышления в советской психологии - М.: 1996. 213 - б.
5. Кыргыз совет адабиятынын тарыхы. I том. - Ф.: «Илим». 1987. (Цитата)
6. Крофорд А. Солсо В. Мэтьюз С.Р., Макинстер Дж. Уроки критических мыслителей: стратегии активного обучения и критического мышления. Публикация проекта развития критического мышления через чтение и письмо. - Режим доступа: www.rwct.net
7. Рубцов В.В., Авгеев В.В.. Формирования школьников в учебной деятельности.

8. Рысбаев С.К. Кыргыз тилин экинчи тил катары окутуу. Кут билим газетасы, 2014. – август.????номерин тактоо зарыл
9. Решетников П.Е. Нетрадиционная технологическая система подготовки учителей: Рождение мастера. - М.:2000.
10. Ушинский К.Д. Избранное педагогическая сочинения. иВ 2-х т. - М.: 1974.
11. Ушинский К.Д. Тандалган чыгармалар. 8 - том. - Москва.
12. Чистякова Г.Д. Групповая работа на уроке. - М.: 1975.
13. Фердинант де Соссюр. Труды по языкознанию. - М.: 1977. – 57 – бет

УДК: 81-22:621.397.131(575.2)(04)

Аскалиева Г.Б.

Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясы

Аскалиева Г. Б.

Национальная академия наук Кыргызской Республики

Askalieva G.B.

National Academy of Sciences of the Kyrgyz Republic

**КЫРГЫЗ ТЕЛЕБЕРҮҮ ТАРМАГЫНДАГЫ ЖАЛПЫ ТИЛДИК ЖАГДАЙ ЖАНА КЕП
МАДАНИЯТЫНДАГЫ АЙРЫМ МАСЕЛЕЛЕР
ОБЩАЯ ЯЗЫКОВАЯ СИТУАЦИЯ В СФЕРЕ КЫРГЫЗСКОГО ТЕЛЕВИДЕНИЯ И
ОТДЕЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ КУЛЬТУРЫ РЕЧИ
THE OVERALL LANGUAGE SITUATION IN THE AREA OF KYRGYZ TELEVISION
AND SOME ISSUES OF CULTURE OF SPEECH**

Аннотация: Тил маселеси – келечекти түптөөдөгү эң чоң маселелердин бири. Бул маселени ар тармакта карап, ага анализ жүргүзүү менен өнүгүү жолун колго алып, бүгүнкү көз карашта баа берүү – мезгилдин талабы болуп калды. Макалада коомдун бир тармагы болгон телеберүү чөйрөсүндө мамлекеттик тилдин колдонулушу боюнча чакан изилдөө баяндалат. Себеби, мамлекеттик тил мыйзамын ишке ашырууда бул тармак өтө чоң роль ойнойт. Акыркы мезгилде теле алып баруучулардын сүйлөө кеби, дикциясы, тил багыты кандай өнүгүп бара жаткандыгын жана анда кандай көйгөйлөр бар экендигин бул макала кыскача изилдөөгө алат.

Аннотация: Языковой вопрос – один из важнейших в строительстве будущего. Всестороннее рассмотрение этого вопроса, анализ этого вопроса и координация развития языка, оценка состояния языка с современной точки зрения – все это требование времени. В статье рассматривается функционирование государственного языка в сфере телевидения как одной из важнейших сфер общественной жизни. Данная сфера играет большую роль в реализации закона о государственном языке. В статье кратко говорится о проблеме разговорной речи дикторов и ведущих телевидения в настоящее время, их дикции, том, как развивается язык в этой сфере, а также другие вопросы.

Annotation: The language issue is one of the most important in building the future. Comprehensive consideration of this issue, its analysis, and coordination of the development of the language, and assessment of the state of the language from a modern point of view, all this is a requirement of the time. The article deals with the functioning of the state language in the field of